

Elogi de l'acadèmic d'honor Il·lm. Sr. Antoni Tàpies

Arnau Puig

Acadèmic d'honor

En el moment de lliurament de la insígnia, el diploma i la medalla d'Acadèmic d'honor a Antoni Tàpies, gran creador de signes i imatges plàstiques de la contemporaneïtat i, també, inquiet reflexionador de la realitat social, política i econòmica en la qual s'han de desenvolupar forçosament la totalitat de les nostres accions, en aquest primer moment de la meua intervenció –possibilitat que dec a la gentilesa i amabilitat dels acadèmics d'aquesta il·lustre casa–, voldria que l'acte de recepció quedés dividit en dues parts, independents però interrelacionades, –n'estic segur–, entre l'esperit del guardonat i el meu. Si no m'entretingués uns instants en aquesta primera part, quedaria desnaturalitzada d'entrada la nostra vella relació, de prop de seixanta anys de lluita en pro d'uns ideals pels que encara hem de continuar maldant, perquè el món –entestat i tossut en els seus fets– no està disposat a marxar en el sentit que nosaltres desitjaríem i –n'estic segur també– en el sentit que desitjaríem la majoria dels que som ara presents aquí. (Els trets precisos d'aquest ideal, que voldríem real, els polirem entre tots en una altra ocasió.)

El fet és que darrere meu, a la meua dreta, hi ha un bust, una escultura de 1835, d'un bon escultor neoclàssic-romàntic, Josep Bover Mas (1802-1866), acadèmic i col·lega nostre, per la institució, des de 1850, bust d'un personatge que nosaltres, catalans, per convicció i per *étbos* (costums i caràcter propis), de cap manera podem acceptar. Fou a les darreries del seu regnat, durant la regència de la seva muller (el bust de l'altre cantó) i tot just a l'inici del regnat de la seva filla infant, amb l'aquiescència de tots ells, que fou creat un Ministerio de Fomento que va sancionar el suggeriment que Javier Burgos (1778-1849) havia fet al rei d'establir un “buen sistema de administración” als dominis de la monarquia espanyola, estructura de comandament polític que consistia a dividir els dominis en 49 províncies estrictament administratives. Així es destruïa el que fins aleshores se n'anomenava regnes o regions, cadascun dels quals es diferenciava per les seves idiosincràcies i trets històrics i socials propis. Amb aquesta sanció es desmuntaven les realitats que la història havia anat construït. No és que estem aferrats a res; sabem que tot és un fluir, un passar, però el que no acceptem és que se'ns subsumeixi, se'ns dilueixi en una altra entitat, si la derivació no l'hem emprès nosaltres voluntàriament per instal·lar-nos en altres estructures que podem creure que regularien més adequadament els nostres sentiments i capacitats.

És obvi que no tenim res contra l'escultor ni contra l'obra en tant que imatge d'un temps i d'un moment, no som iconoclastes; però no desitjaríem que, quan des del saló d'actes mirem l'orador de torn, hàgim de topar sempre amb una efigie que va intentar desnaturalitzar-nos. El nostre bon fer plàstic sabrà reordenar aquest frontal presidencial. Altres imatges potser no serien ni moralment ni psíquicament tan ofensives. Passem-ne.

Excuseu-me aquest exabrupte, però no podia trobar-me davant d'en Tàpies sense que constés la nostra actitud visceral davant de la història, de totes les històries que no es troben ubicades on

els correspon. Un dels elements bàsics de la meua filosofia és el teorema –una proposició que afirma una veritat demostrable (què és el que realment sigui veritat és també una altra qüestió)–, teorema que enuncio així: l'entorn és la meua percepció. Tot el que hi ha ho veig, ho capto segons la meua, diguem-ne, visió conceptual. La manera de ser que em constitueix, que m'he anat forjant, és la que estableix les condicions perceptives del context, en diuen objectivitat, que em conforma l'entorn.

I, ara, entrem al que motiva directament aquest acte, que també ofereix dos vectors. El de la referència a la personalitat de l'artista amb la meua estricta persona, el meu record i memòria de l'Antoni i, pel joc de les circumstàncies, el fet del premi bianual d'Arquitectura de l'Habitatge Juan Antonio Coderch, relació que ve des que en Tàpies viu, al costat de la seva sempre estimada Teresa, i des de 1963, en una casa que li construï expressament l'arquitecte que avui també recordem. Passarem ràpida relació d'aquests dos fets.

L'afecte i afecció amb la persona i l'obra de l'Antoni pràcticament hi és des que ens vàrem conèixer, el desembre de 1946. Aleshores feia una obra demolidora, terrorífica, no perquè seguís els *ismes* del moment sinó perquè sorgia impetuosa des de la seva ràbia i d'un món de sabers que, des de la cultura familiar i ambient, interiorment s'anava forjant. Feia uns treballs plàstics de *collage* i de *gratage* on la textura era l'element vertebrador. Tot el que anys després esdevindria la seva personalitat creadora era ja present allí.

Però no em vull aturar aquí sinó seguir les passes endavant i recordar algunes de les nostres converses sobre els fonaments i els impulsos mentals i biològics que puguin impulsar el nostre fer, especialment el fer de persones que senten que han de participar al món en què viuen i no, només, limitar-se a viure-hi. Entre ell i jo teníem moltes picabaralles estètiques i filosòfiques –encara en tenim– i les debatíem. Volíem trobar les justificacions d'un entendre el món, per a l'Antoni, des de la realitat de les matèries tàctils, manipulables, vives, però també, pel que a mi es refereix, des del pensament, des de la reflexió, des del coneixement científic. Ens anguniejavem les filosofies que des d'arguments d'autoritat ens donessin certes pautes per poder organitzar i orientar les nostres sensacions i les nostres reflexions sobre el que és i significa aquesta immensa, dramàtica i meravellosa realitat, en la qual ens trobem instal·lats.

Llegíem llibres de ciència i de pensament. Recordo, encara el guardo, que em va passar unes reflexions sobre Heidegger, de Waehlens, sospitoses ja, en aquell moment, per l'origen de l'edició castellana. (Un exemple: “*la temporalidad es el sentido del cuidado*”. Ens sonava molt joseantoniano.) Tanmateix, ens va semblar que tot eren mots que lliscaven sobre els fets, que no els atrapaven, com l'Antoni sentia que amb la seva pintura i amb les seves obres a tres dimensions, atrapava els sentiments que volia expressar, que quedaven retinguts en aquella matèria que en diem “pintura”. L'Antoni m'ensenyava les obres i jo em sentia empès a formular-ne la teoria explícita que hauria pogut condicionar-les. He de dir que les coincidències arribaven en el balboteig de mots acompanyats amb aquells gests a la italiana tan aclaridors de les intencions i dels sentiments, però les formulacions verbals cartesianes, clares i distintes, era molt difícil aconseguir-les si s'havia de fer amb mots quelcom més que d'estricta poesia. És que en el fons l'un i l'altre estàvem cercant no una manera establerta d'acceptar el món sinó una manera que realment fes sentir i expliqués què podia ser el món. Que el llenguatge de l'art, pel seu mateix condicionant matèric i formal, fos tan suficient i aclaridor com ho preteníem amb el llenguatge dels mots; que l'un i l'altre correspongessin a la

identitat que cercàvem en el nostre lliurament vital a l'entorn. Les poètiques que impliquen el viure havien de tenir una ciència que les convertís en reals.

Jo seguia les meves dèries. L'Antoni continuava pels seus viaranys. Un bon dia dels primers anys seixanta, molt a prop d'aquell ja que li faria dir en la seva *Memòria personal* que s'interessava per les “matèries pobres”, pel “missatge de l'insignificant, gastat o dramatitzat pel temps”, l'Antoni troba a París un llibre d'un físic matemàtic espiritualista, Stéphane Lupasco, que porta l'explícit títol de *L'énergie et la matière vivante*, amb l'atractiu subtítol d'*Antagonisme constructeur et logique de l'hétérogène*. A l'Antoni sobtadament li va semblar que havia trobat les raons seminals que justificarien la seva obra intuïtiva, instintiva i gestual. Però després de llegir-ne unes quantes línies, de les moltes pàgines del llibre, s'adonà que no, que no era per aquell camí per on acabaria la seva raó sensible raonant la seva obra. L'Antoni no seguí aquelles senderes i em passà el llibre perquè jo verificués si a mi m'era de profit. Poc temps després l'Antoni cregué trobar el sentit de la seva obra en el concepte i contingut del mot sànscrit *samsara* (la identitat suprema).

Tanmateix, en el racionalisme espiritualista de Lupasco, que acaba identificant concepte i realitat, hi havia formulacions verbals molt afins a l'obra de l'artista, o que poden apropar els altres a aquella subtil obra seva. S'hi diu, per exemple: “A l'experiència sensible les coses semblen com si fossin el que són o no fossin el que són; són en sí mateixes i són canvians, més o menys idèntiques o més o menys modificades; no poden ser, no són, doncs, vertaderes, si seguim la definició mateixa del ser i de la veritat. S'imposa trobar el que és idèntic darrere del que nega aquesta identitat pel motiu del canvi i de la diversitat i, per això mateix, el que és i el que és veritat i, d'aquí, trobar la substància eterna que estableixen els tres principis [es refereix a les categories lògiques d'identitat, de no-contradició i de terç exclòs], com condició del que és i del que és veritat. Perquè, comento, hi ha coses al món sensible que són però no són veritat i hi ha veritats que no tenen cosa tangible. No m'estenc, malgrat l'interès de la reflexió del text transcrit, però afegeixo encara que Lupasco parla de la jerarquia piramidal dels conceptes d'*identitat*, del *cas particular*, de la *diferència*, de l'*heterogeni a la identitat necessària i universal*, on tots ells, realitats i veritats de fet, es dilueixen en profit d'una *realitat permanent i rigorosament ella mateixa*, on coincideixen *ser i veritat*. Pensem en les obres de l'Antoni i tinguem-les presents; tot el que acabem de dir –que oscil·la entre el ser (el que les coses són, o com es mostrem) i la coherència que imposa la lògica o estructura d'un saber vertader (que en certes cultures podria ser adés un ritual)–, totes aquestes reflexions podrien semblar les adients per penetrar, per una via que oscil·la entre els conceptes immaterials i la realitat material, a l'obra de l'artista que ens honra de ser col·lega nostre. Una altra observació de Lupasco podria acabar de convèncer-nos: “Tot element no és res més que un esdeveniment energètic”.

Tanmateix, no atribuïm a en Tàpies el camí que no seguí. Jo aquí només he recordat un episodi de la meua relació amb ell a l'inici de la nostra maduresa. L'obra del gran artista ha seguit la seva via i avui continua atrapant-nos a tots amb fermesa i ens preocupa i trasbalsa. Per això el volíem aquí, al nostre costat, per sentir-ne l'escalf i la companyia.

Però fou també en aquells primers seixanta que una altra circumstància converteix la realitat dels fets en un ser –no és una aparença– especial, un ser que esdevé una realitat vera, encara que estigui en contradicció amb el concepte de la realitat. Recupero la referència feta abans que l'Antoni i la Teresa habiten un casa que l'arquitecte Codereh els va projectar, i que l'artista reconeix que encertant la seva idea, atès quedi: “ens semblà que podria copsar les nostres necessitats, tant les

materials com les que exigia el nostre temperament, que s'inclinava per la sobrietat i la calma necessària". Efectivament, la casa és especial respecte del que hom espera d'una casa. La casa acull, però és el recés de l'exterior; hom introdueix a la casa la realitat de la vida que ens conforma, és dins de la casa que ordenem l'assetjament constant de l'exterior, que és on hi ha la veritat i la realitat. El mateix Coderch així ho entengué i preparà la casa dels pescadors de la Barceloneta: el bati-bull de fora, aquella gent el podien organitzar a l'interior de la casa. És dins de casa, podríem dir en llenguatge d'ara, que els sensors coordinen l'acció familiar. Coderch així entenia el racionalisme: evidenciar les realitats per ordenar-les. Encara l'annex a l'Escola d'Arquitectura de Barcelona compleix aquesta funció.

Doncs bé, a la casa dels Tàpies l'arquitectura no funciona així. La casa separa de tot batibull exterior. A dins de casa tot és nou, res ve de fora. És des de casa que s'elabora la realitat. La casa, la llar a la qual tan amatent estava el racionalisme socialista i burgès, l'interiorisme que tan preocupava Coderch, ens crea el que som. Amb aquesta identitat assolida, ja no ens en cal sortir, no necessitem l'exterior perquè l'aniquilem per la nostra actitud i la nostra convicció que el que fem a dins de casa –sense l'existència de l'exterior– és la imatge de la nostra voluntat. Pensem que a l'interior de la casa tot hi és articulat, des de la natura espontània i lliure –el jardí– fins a compliment de les necessitats immediates i biològiques; d'un cantó a l'altre s'hi és qui per ubiqüitat. Aquesta solució és molt coderquiana; “les seves plantes s'estructuren” –ens diu un comentarista– “entorn d'un nucli on sense interferències tot queda connectat, ensems que tot manté l'isolament específic exigít per la funcionalitat”. Coderch, amb aquella casa capgirada, aconseguí que a dins hi hagués tota la plenitud, que no calgués cercar res a fora. Com les obres de Tàpies, que sempre sorgeixen de la seva visió del món. Un exemple d'aquesta transmutació interior-exterior el tenim en *l'espai de reflexió* de la Universitat Pompeu Fabra.

Potser davant d'aquestes contradiccions em cal afegir una cosa: la casa de Campins dels Tàpies. A la casa del Montseny tot és exactament el revés de la casa de Barcelona. És l'exterior, la natura directa, omnipresent i amb totes les seves forces i capacitats que és l'interior que viu l'artista; allà hi ha tota la realitat, la natural, la social i la familiar; la casa només són les parets de l'aixopluc de la intempèrie. A Barcelona, a la casa de Barcelona, Tàpies extreu el seus continguts; a Campins són els continguts de fora, la natura entorn, els que constitueixen la seva intimitat. Per això tot hi és tal qual ho ha disposat la realitat i els esdeveniments que la conformen.

Tornant a Coderch, cal celebrar que només d'un cop d'ull Tàpies copsés l'*habitabilitat* d'aquella arquitectura, la capacitat d'ordenament i de formació de l'esperit que ha de tenir l'estructura de la casa. I cal celebrar que l'arquitecte fes la casa que necessitava l'específica personalitat de Tàpies.

Senyores, senyors, amics Tàpies, no sé si ho he encertat, però això és el que m'ha semblat que havia de dir. Ara només em queda afegir-hi que em complau, una vegada més, a mi i a tots els col·legues acadèmics, de tenir-te com company de treball i de lluites.

Moltes gràcies.

25 d'octubre del 2004